

Minstrelvé na dvoře Karla V.

<https://www.youtube.com/watch?v=baoZc4IYi54>

Juan Arañés: Chacona „Un sarao de la chacona“

Dozněla **Chacona**, kterou zkomponoval španělský skladatel Juan Arañés a která vyšla tiskem v Římě roku 1624. Na tři sopránové a jednu tenorovou zobcovou flétnu, dulcián, kytaru a tamburínu ji hráli členové amerického souboru Piffaro. A tato úvodní skladba nám napověděla, že obsahem dnešního semináře bude hudba pro dechové nástroje, která se provozovala ve Španělsku v době renesance. Uslyšíme skladby světské i duchovní – budou to vesměs instrumentální transkripce vokálních děl – španělských autorů konce 15., 16. a začátku 17. století. Kromě nádherné polyfonní hudby nám však členové souboru Piffaro, protagonisté tohoto koncertu, nabídnou i velmi příjemné osvěžení v podobě několika ukázek lidové taneční hudby.

Následující ensalada s názvem **La guerra – Bitva** – je transkripcí původně vokální skladby. Autor této hudby, Mateo Flecha, skladatel konce 15. a první půle 16. století, sloužil u kalábrijského vévody ve Valencii. Tato skladba byla inspirována vítězstvím Karla V. nad francouzským králem Františkem I. u Pavie v roce 1525; a pro nás není bez zajímavosti, že tiskem vyšla roku 1581 v Praze, u tehdy světoznámého tiskaře Nigrina. V instrumentální transkripci ensalady **La guerra** uslyšíme sopránový a altový šalmaj, dva pozouny a dulcián.

<https://www.youtube.com/watch?v=mCjohBQO2Dw>

Mateo Flecha: La guerra

Členové souboru Piffaro dohráli ensaladu **La guerra** Matea Flechy.

Dá se říci, že v 16. století vytvářelo Španělsko zvláštní politický celek. Země, která byla donedávna dosti chudým, volně propojeným shlukem různých křesťanských i muslimských království, byla krátce předtím sjednocena – veškeré její území bylo dobyt a obráceno na křesťanskou víru. Díky přílivu zlata a stříbra ze Střední a Jižní Ameriky se Španělsko brzy stalo největší a nejbohatší říší na zeměkouli. Španělští monarchové sice nepatřili vždy k těm nejvzdělanějším v Evropě, ale i tato situace se rychle změnila, zvláště poté, co byl Karel V. korunován nejprve na kastilského krále a posléze na císaře Svaté říše římské a rozhodl se učinit španělskou půdu svým oblíbeným „domovem“. Karel byl vychován v tradičním habsburském duchu, který kladl velký důraz na rozvoj politického důvtipu. Hudba však byla také vysoce ceněna, jednak pro chvíle odpočinku, jednak při slavnostních ceremoniálech a konečně i jako ozdoba katolické liturgie. Karlův vlámský kostelní sbor, tvořený patnácti dospělými zpěváky a dvanácti chlapci pečlivě vybranými v Nizozemí, a vedený

vynikajícími sbormistry, byl s velkou pravděpodobností nejlepším pěveckým sborem v Evropě. Mnohem méně se dnes ví o Karlově skupině hráčů na hudební nástroje, takzvaných **minstrelů**. Při své korunovaci kastilským králem v roce 1518 převzal Karel V. skupinu sedmi minstrelů, kterou zdědil po svém předchůdci Ferdinandovi Aragonském, a brzy zvýšil jejich počet na deset. Právě tato skupina mu vyhrávala v jeho komnatách, doprovázela ho na jeho četných cestách a možná občas doprovázela také vlámský kostelní sbor při církevních slavnostech.

<https://www.youtube.com/watch?v=Yjt2QNdVH3Q>

Joan Ambrosio Dalza: Calata ala spagnola

A to už bylo první nahlédnutí do repertoáru španělských minstrelů: **Calata ala spagnola** v provedení dvou altových zobcových fléten, vihuely a harfy; skladba, která pochází ze čtvrté knihy loutnových tabulatur Joana Ambrosia Dalzy, vydané roku 1508 v Benátkách.

Za okamžik zazní **Fantasia del cuarto tono** pro sólovou vihuelu od Luyse de Narváez, která vyšla tiskem o třicet let později ve Valladolidu. Vihuelu, drnkací nástroj charakteristický právě pro Španělsko 16. století, uslyšíme – spolu se dvěma sopránovými zobcovými flétami, dulciánem a harfou – i vzápětí ve skladbě anonymního autora, označené jako **Chacona ytaliana**. Hlasy zobcových fléten vypracoval podle struktury generálbasu jeden z členů souboru Piffaro, Adam Knight Gilbert; party loutny, resp. vihuely a harfy jsou improvizovány.

<https://www.youtube.com/watch?v=eeXjrOXcRxo>

Luis de Narváez: Fantasia del cuarto tono

<https://www.youtube.com/watch?v=aSE01fVvcY>

Anonym: Chacona ytaliana: „Sencilla pastora“.

Členové amerického souboru Piffaro, kteří jsou našimi hosty v dnešním semináři, dohráli Fantasií Luyse de Narváeze a Chaconu ytalianu od neznámého renesančního mistra.

Ted' si ještě jednou dopřejeme Chaconu, tentokrát od Juana Arañese a pak dáme ještě jednou prostor dvěma skladbám anonymních autorů – budou to Espagnoletta a Gayta. Které nástroje se v nich rozezná, jistě netřeba dodávat.

<https://www.youtube.com/watch?v=baoZc4IYi54>

Juan Arañés: Chacona „Un sarao de la chacona“

<https://www.youtube.com/watch?v=IHuFjn2J3DI>

Anonym: Espagnoletta, Gayta.

Královský dvůr však nebyl zdaleka jediným místem, kde se ve Španělsku v 16. století dala poslouchat instrumentální hudba. Kostely po celé zemi si začaly v roce 1526 po vzoru sevillské katedrály najímat podobné skupiny hudebníků, aby doprovázely jejich sbory a zároveň během bohoslužeb hrály čistě instrumentální skladby. Ze začátku bylo cílem toho všeho zajistit si prostě více muziky za méně peněz, protože minstrelům se obvykle platilo méně než sborovým zpěvákům. Tato praxe se ale brzy stala módou; v polovině 16. století nebyl v zemi téměř jediný kostel, který by neměl takovýto soubor. Měly jej samozřejmě i bohaté katedrály jako např. v Toledu, Granadě, Burgosu, Seville či Valencii. A právě tato obrovská popularita instrumentální hudby odlišovala Španělsko od ostatních zemí té doby. Instrumentální hudba vysoké úrovně sice byla obvyklá i kdekoli jinde, ale v žádné jiné zemi zřejmě nepůsobilo v kostelích tolik instrumentálních souborů a instrumentální hudba se nikde jinde nestala tak výraznou součástí liturgie.

Celá řada španělských grandů, například kalábrijský vévoda, vévoda z Alby či markýz ze Cenete (z rodu Mendozů), měli ve svých službách vlastní instrumentální soubory. Ale ani střední a nižší vrstvy španělské společnosti netrpěly nedostatkem hudby. Zvláště ve velkých městech, jako byly Madrid a Barcelona, působilo mnoho hudebníků na volné noze. Například v Barceloně jich bylo tolik, že tamější katedrála nebyla nikdy nucena najmout si vlastní kapelu a mohla si být vždy jista tím, že bude mít po ruce dostatek hudebníků pro církevní slavnosti.

V následujících chvílích uslyšíme dvě skladby označené jako **villancicos**. Dodejme jen, že španělské villancico (jakási obdoba italské villanelly) představovalo tenkrát svérázný typ světské vícehlasé písně. My si nejprve poslechneme zbožné villancico **Adorámoste, Señor**, jehož autorem je Francisco de la Torre, kapelníka španělského královského páru Ferdinanda Aragonského a Isabely Kastilské. Pochází z proslulé sbírky Cancionero musical del Palacio z konce 15. století, stejně jako následující villancico s názvem **Si habrá en este baldrés**, které je pro změnu světského charakteru. Jeho autor Juan del Encina žil na přelomu 15. a 16. století a patří k vůdčím skladatelským osobnostem renesančního Španělska. Víme o něm, že sloužil u vévody z Alby a pobýval v Salamance v době, kdy tam byl před svou objevitelskou cestou i Kryštof Kolumbus. V obou těchto skladbách budou mít hlavní slovo krummhorny neboli křivé rohy. Ve skladbě Francisca de la Torre uslyšíme jednu altovou, dvě tenorové a jednu basovou krummhornu, v kompozici Juana del Encina nám soubor Piffaro představí dvě sopránové, jednu altovou, tenorovou a basovou krummhornu, k nimž se přidají ještě dvě sopránové zobcové flétny, kytara a kastaněty.

<https://www.youtube.com/watch?v=4drBAvAMkaY>

Francisco de la Torre: Adorámoste, Señor.

https://www.youtube.com/watch?v=eMr6cy_admM

Juan del Encina: Si habrá en este baldrés?

To byla dvě villancica, jejichž autory byli Francisco de la Torre a Juan del Encina, mistři španělské renesanční hudby. Hrál soubor Piffaro.

Další blok skladeb bude v našem semináři věnován hudbě duchovní, která dosáhla v 16. století ve Španělsku mimořádné úrovně. Nejprve si poslechneme **moteto** bez názvu; jeho autorem je Francisco Guerrero, slavný kapelník sevillské katedrály, který žil a tvořil v druhé a třetí třetině 16. století.

<https://www.youtube.com/watch?v=XAtMurgErLs>

Francisco Guerrero: [Moteto bez názvu]

Po motetu Francisca Guerrera bude následovat hudba portugalská, která právě v 16. a 17. století zažívala slavnou dobu svého rozkvětu. Nejvznešenějším hudebníkem byl nesporně sám král Jan IV., žijící v letech 1604-1656, který byl velkým milovníkem hudby a knih. Jeho knihovna patřila k nejlepším v Evropě, ale byla zničena velkým zemětřesením a následným požárem v Lisabonu, k němuž došlo ve svátek Všech svatých roku 1755. Skladbu Jana IV. **Crux fidelis** vystřídá moteto **Panis Angelicus**, které zkomponoval Portugalec Manuel Cardoso a poté se ještě jednou opakuje skladba **Crux fidelis**. Soubor Piffaro nám tentokrát představí rodinu zobcových fléten, zastoupenou celkem sedmi členy – od sopránové až po kontrabasovou.

<https://www.youtube.com/watch?v=GaZroJWSwCo>

Jan IV.: Crux fidelis

Manuel Cardoso: Panis Angelicus

Jan IV.: Crux fidelis

Po instrumentálních transkripcích duchovních skladeb se opět vrátíme k hudbě světské, ale ještě předtím si povězte několik slov o našich interpretech. Dechovou hudbu renesančního Španělska nám přibližuje sedmičlenný americký soubor Piffaro, který byl založen v roce 1980 ve Filadelfii. Od počátku se zaměřuje na hudbu pozdního středověku, renesance a raného baroka; používá nejrozmanitější historické dechové nástroje a přidává k nim ještě celou řadu strunných a bicích nástrojů. Dá se říci, že soubor byl vytvořen po vzoru profesionálních civilních, chrámových a dvorních kapel 14. – 17. století. Od roku 1988 jsou uměleckými vedoucími souboru Joan Kimball a Robert Wiemken. Od roku 1994 začíná Piffaro vytvářet antologii renesanční hudby pro dechové nástroje, tak jak se tenkrát provozovala v různých zemích Evropy –

v Itálii, ve Francii, ve Španělsku či Vlámku. A právě z těchto nahrávek v našem semináři vybíráme. V provedení dvou sopránových, jednoho altového šalmaje a dulciánu si teď poslechneme villancico **Puesque me tienes, Miguel** od skladatele Ortegy, který byl vrstevníkem Francisca de la Torre. Naším dalším autorem pak bude skladatel přelomu 16. a 17. století Pedro Ruimonte, jehož skladbu **De la piel de sus ovejas** zaznamenali minstrelové z mexického Puebla až v sedmdesátých letech 17. století. Členové kapely Piffaro nám ji přednesou na dva sopránové šalmaje, dva pozouny a dulcián. A ve třetí, poslední ukázce tohoto bloku si k těmto nástrojům přiberou ještě altový a tenorový šalmaj; skladbu napsal Portugalec Manuel de Tavares a nazval ji **Parce mihi**.

<https://www.youtube.com/watch?v=IOOoT9-WcoA>

Ortega: Puesque me tienes, Miguel

<https://www.youtube.com/watch?v=eLCUKkbbek8>

Pedro Ruimonte: De la piel de sus ovejas

<https://www.youtube.com/watch?v=mVGMhxeW2XE>

Manuel de Tavares: Parce mihi

Tak jak bylo v Evropě tehdy zvykem, byli španělští instrumentalisté 16. století velmi všestranní. Svému řemeslu se zpravidla vyučili – tyto dovednosti často přecházely z otce na syna – a uměli hrát jak na strunné, tak i na dechové nástroje. Ze soupisů královských sbírek hudebních nástrojů, které byly vyhotoveny ke konci 16. století, víme, že existovala velmi široká a pestrá paleta nástrojů. Hudebníci Karla V. si z královské sbírky mohli vybrat housle, violy da gamba, loutny a vihuely – tedy strunné nástroje smyčcové i drnkací, z dechových nástrojů pak zobcové flétny, krummhorny neboli křivé rohy, šalmaje, kornety a pozouny. Klávesové nástroje byly také běžné, ale měly své vlastní virtuózy a nezdá se, že by minstrelové hrající na strunné či dechové nástroje nějak často překračovali tuto mez.

Podle historických záznamů existovaly sbírky hudebních skladeb pro minstrelly už v polovině 16. století; nejstarší dochovaná sbírka pak pochází zhruba ze třetí čtvrtiny 16. století. Repertoár minstrelů zahrnoval prakticky všechny hudební žánry tehdejší doby: francouzské chansons, italské madrigaly, moteta, španělské villancicos a zároveň i přísně liturgické skladby, jako byly hymny, mariánské antifony v církevních procesích, žalmy, chvalozpěvy a části mešního ordinária. Otázkou tak snad jen zůstává, zda minstrelové hráli tyto skladby i mimo ranní mši a večerní bohoslužby.

Před námi je nyní několik dalších ukázek z pestrého repertoáru minstrelů. Nejprve zazní lidová hudba, hraná na troje dudy, kytary a bicí nástroje; **Alli in Midbar** a **Canario** – to jsou názvy dvou starých tanečních melodií, které

upravili a zpracovali členové souboru Piffaro. V následující skladbě **Sospiros, pues que descansa** uslyšíme tři sopránové šalmaje. Skladbu napsal Alonso de Mondéjar a našli bychom ji ve sbírce Cancionero musical del Palacio, o které jsme dnes už hovořili.

<https://www.youtube.com/watch?v=5sZofOyqh18>

Anonym: Alli in Midbar – Canario

<https://www.youtube.com/watch?v=AspzDhjMjh8>

Alonso de Mondéjar: Sospiros, pues que descansa

Náš další autor Alonso Mudarra se narodil někdy kolem roku 1510 a zemřel v roce 1580. Působil jako jeden z Guerrerových kanovníků v sevillském kostele a byl znám jako virtuóz na vihuelu. Jeho villancico **Recuerde el alma dormida**, které si teď poslechneme v provedení dvou pozounů a tenorového a basového dulciánu, pochází ze sbírky vydané roku 1546 v Seville.

<https://www.youtube.com/watch?v=EIT4oenTayg>

Alonso Mudarra: Recuerde el alma dormida

S hudbou Francisca Guerrera jsme se dnes již setkali – slyšeli jsme jeho moteto, a nyní nahlédneme do jeho tvorby světské: villancico **Huyd, huyd, o ciegos amadores** nám naši interpreti přednesou na sopránový šalmaj, dva pozouny a dulcián. Poté zazní skladba **Propiñán de Melyor** od neznámého autora – kromě sopránového, altového a tenorového šalmaje se v ní rozezná také dvě píšťaly, kytara a bubínek. V rukách je samozřejmě mají členové souboru Piffaro.

<https://www.youtube.com/watch?v=HOXBEJ-Uyfg>

Francisco Guerrero: Huyd, huyd, o ciegos amadores

<https://www.youtube.com/watch?v=N4GgSq6p6b4>

Anonym: Propiñán de Melyor

Následující dvojice skladeb pochází ze španělské sbírky Cancionero musical de la Casa de Medinaceli. Po skladbě anonymního autora **Ay Jhesús, qué mal frayle!** zazní villancico **Ojos claros y serenos**, které napsal Francisco Guerrero. Zníť budou tentokrát zobcové flétny.

<https://www.youtube.com/watch?v=EtuBLOIkXts>

Anonym: Ay Jhesús, qué mal frayle!

<https://www.youtube.com/watch?v=i8Cbff4JZbA>

Francisco Guerrero: Ojos claros y serenos

A po skladbě **Yntolerable rrayo!** od neznámého autora, hrané rovněž na

zobcové flétny, nám členové kapely Piffaro nabídnou hudbu Gaspara Fernandese, rodáka z Évory, který žil a tvořil zhruba v letech 1570-1630. Fernandes byl ze všech portugalských skladatelů nejzcestovalejší – působil jako varhaník, kapelník a skladatel v katedrálách v Guatemale a v Pueblu. Jeho skladba **Pois con tanta gracia** byla zcela určitě komponována v Pueblu a do dnešní doby se dochovala pouze v jediném rukopisu. Její nepravidelný, živý rytmus prozrazuje vliv Indiánů, kteří působili v 17. století jako hudebníci a instrumentalisté v mexických kostelech. V této skladbě se k zobcovým flétnám přidá kytara a bicí.

<https://www.youtube.com/watch?v=jURExemDYiE>

Anonym: Yntolerable rrayo!

<https://www.youtube.com/watch?v=bSOWAaHlxvs>

Gaspar Fernandes: Pois con tanta gracia

Na závěr našeho dnešního semináře si dopřejeme lidovou taneční hudbu v úpravě a v interpretaci členů souboru Piffaro. V první skladbě, označené jako **Villano**, se rozezná troje dudy, ve druhé kompozici nazvané **Paradetas** uslyšíme niněru a vihuelu. Poslední ukázka – **Baile a finale** – je starý galicijský nápěv; uslyšíme v něm dudy, sopraninový šalmaj a bubínek. A propos, dudy byly důležitým španělským lidovým nástrojem už od středověku. Hudebníci kapely Piffaro vyhledávají tuto hudbu, aby nám přiblížili styl potulného muzicírování, obsažený ve španělských hudebních produkcích. Hrají skladby tak, jako by je hráli lidoví muzikanti – to znamená, že improvizují na motivy známých tanečních melodií. Život potulných muzikantů byl velmi odlišný a také mnohem těžší než život jejich věhlasnějších soupeřů s dobře placenými místy v katedrálách nebo u dvora. Všichni však přispěli svým dílem k bohaté barvitosti a citové rozmanitosti španělské hudby, která se díky své bezprostřednosti a přitažlivosti stala jedním z nejvzácnějších pokladů hudby období renesance.

<https://www.youtube.com/watch?v=qBKuBqGS8qQ>

Anonym: Villano

https://www.youtube.com/watch?v=UYt_SY_BX1g

Anonym: Paradetas

<https://www.youtube.com/watch?v=Et4vigRrr94>

Anonym: Baile a finale

Co říkáte, milí žáci? Líbily se vám naše hudební toulky renesančním Španělskem? Věřím, že vám přinesly nejen mnoho cenných poznatků, ale také inspiraci a potěšení. Své dojmy mi můžete sdělit na email jarmila.novotna@zusvpetrova.cz.

Celá nahrávka je rovněž dostupná na tomto odkazu:
<https://www.youtube.com/watch?v=c8npy4YAvz0>